

О РУСКИМ ПИСЦИМА

(приредио и са руског превео Желидраг Никчевић)

ФИЛОЗОФИЈА РАТА ФЈОДОРА МИХАЈЛОВИЧА

Пише: Андреј Коробов-Латинцев

Данас, на врхунцу кризе новије историје Русије, која од народа захтева концентрацију и интензивно размишљање, можда више него икада раније треба да се окренемо мислима нашег националног генија – Фјодора Михајловича Достојевског, како би се догађаји у Украјини сагледали у оптици његове филозофије рата.

Фјодор Михајлович Достојевски је, наравно, филозофска фигура. Штавише, важно је прецизирати: Достојевски није писац који филозофира, као, на пример, Иван Тургенев, већ управо филозоф са оруђем писца. У контексту руске филозофске мисли, ово је суштински важна разлика. Константин Јусупов наводи: „Углавном из романа Достојевског произашао је цео полифони хор руске религиозне философије”. Иначе, на Западу се однос према Достојевском градио, пре свега, као према филозофу: сетите се само Фридриха Ничеа, Ернста Јингера, Мартина Хајдегера, Сигмунда Фројда, Албера Камија, Жан-Пола Сартра.

Фјодор Михајлович у почетку добија војно образовање. Међутим, његов живот, испуњен страстима, позајмицама, оскудицом, епилептичним нападима и др. споља, био је далеко од војних послова. Али изнутра – Достојевски је био осетљив на рат, а то се види из начина на који он реагује на ратове чији је савременик. На пример, Достојевски пажљиво посматра Кримски рат (1853–1856) из Сибира, док је тамо био у егзилу. Поред тога, многи људи које је писац лично познавао учествовали су у овом рату. У то време Достојевски је написао неколико песама о Кримском рату, песму пригодом крунисање цара Александра и склапања мира. Наравно, у овим гестовима се може уочити извесна прорачунатост

и жеља да се покаже своје поверење Цару, али је писцу немогуће пребацити извештачени патриотизам и издају самог себе. Напротив, Достојевски је у сибирском изгнанству, након тешке робије, пратећи Кримски рат, коначно раскинуо са либералном прошлoшћу и уобличио се као империјалиста, државник и, ако хоћете, конзервативац.

Али проблематику рата Фјодор Михајлович ће продубити у вези са Источним питањем. Избијање руско-турског рата (1877–1878), и балканска криза 1875. године која му је претходила, били су полазна тачка у филозофији рата Достојевског. Узгред, вреди подсетити да је балканска криза изазвана заоштравањем односа између Турака и од њих потлачених православних Словена, који су живели у Османском царству. Као последица, дошао је Босанско-херцеговачки устанак 1875. и касније, 76. године, објава рата Србији и Црној Гори. Као резултат: улазак у рат Русије и победа руског оружја.

Док је још све било у фази устанка, Достојевски у „Дневнику писца” износи идеју да ће се, највероватније, „бескрајна херцеговачка афера” решити дипломатским путем. Али што Фјодор Михајлович пажљивије завири у Источно питање, то је очигледније да ће ово питање решити рат. Рат ће се догодити јер постоји идеја која се сукобљава са другом идејом. А идеје, Достојевски овде прати Михаила Љермонтова, јесу органске творевине, оне имају жудњу за оваплоћењем, за остварењем. Сви ратови почињу идејом, а тек онда се сукобљавају војске, топови, оружје.

О којој идеји говори Достојевски? То је словенофилска идеја, чак и панславистичка идеја, идеја уједињења Словена. Достојевски каже да цео словенски свет полаже много наде у овај рат: „Јединство Словена – није отимачина, није насиље, јединство Словена је потребно ради служења човечанству”. И ове наде треба да се остваре, осим ако се, наравно, Европа не умеша.

У истом „Дневнику писца”, поред размишљања о источном питању, налази се и диван чланак под називом „Парадоксалиста”. То је својеврсни развој Хераклитове тезе да је рат отац свих ствари. Достојевски каже да је рат дивна и неопходна ствар: „Човечанство не може да живи без великодушних идеја, а ја чак сумњам да човечанство воли рат управо због тога, да би учествовало у великодушној идеји. Постоји таква потреба”.

Писац тврди да рат покреће процес уметности, науке, културе: „Да није било рата, уметност би коначно замрла, јер не би било ничега да је буни, узбуђује. Буржоаски, капиталистички свет који сад имамо гори је од рата, јер нема шта да се вреднује, нема шта да се чува; срамно је и вулгарно чувати богатство, простоту

задовољстава, све то рађа лењост, а лењост рађа робове”. Достојевски пише да рат развија братску љубав, да је то „велики савез народа”. И опет: „Рат изједначава свакога у борби и мири господара и роба у највишем испољавању људског достојанства – у жртвовању живота за заједничку ствар, за све, за отаџбину”.

Године 1877. на страницама „Дневника” појавила се ништа мање парадоксална теза да је садашњи мир међу цивилизованим народима гори од сваког рата. Међутим, у својим размишљањима о рату као таквом, Достојевски увек наглашава: „Користан је само онај рат који се води ради идеје, због вишег и великодушног принципа, а не због материјалног интереса, не због похлепне пљачке”.

Није без интереса да се размотри полемика Достојевског са његовим колегом у књижевном послу – Лавом Николајевичем Толстојем. Толстој управо у време руско-турског рата објављује свој велики роман „Ана Карењина”. Достојевски посвећује неколико бројева „Дневника писца” анализи романа. Фјодор Михајлович разбија позицију Толстоја, руши његовог главног јунака – Љевина, који, према Достојевском, уопште нема симпатија према потлаченим Словенима. Достојевски је посебно огорчен Љевиновом тезом да цивили не могу учествовати у рату без дозволе владе: „Да, моја теорија је следећа: рат је, с једне стране, толико животињска, сурова, страшна ствар (*невероватан контираси са речима Достојевској*) да нико, а камоли хришћанин, не може лично да преузме одговорност за започињање рата него то може власт, која је на то позвана. С друге стране, и у науци и у здравом разуму (*Толстој је, за разлику од Достојевској, волео да се на њега позива*), у државним пословима, посебно у питању рата, грађани се одричу своје личне воље”.

Достојевски има другачији приступ. Законско право на рат му уопште не смета – њега занима *морално право*. Достојевски каже да човек као личност има право да започне рат (за себе лично, у дубоком смислу), ако своје даље морално постојање сматра немогућим без давања сопственог доприноса заједничком праведном рату, а у овом случају, учешће у рату неће бити легитимисано врховним законом којим управља држава већ савешћу. Иначе, и пре званичног уласка Русије у рат, у Србију је отишао велики број руских добровољаца, на челу са генералом Михаилом Черњајевим, што се мора посебно поменути.

Черњајев је изразита личност, звали су га Ташкентски лав, Јермак из 19. века. Черњајев је уживао приличан ауторитет у војном окружењу, али барјак читавог руског покрета он постаје након што оде као добровољац у Србију. Иза њега се слио читав низ руских добровољаца. Черњајев одмах постаје вођа међу Србима, а убрзо га Милан Обреновић, српски краљ, поставља за команданта

српске војске. Његови витешки подвизи изазвали су толики ентузијазам у Русији да је Александар II био приморан да објави рат Турцима, услед чега су словенски народи коначно ослобођени јарма Османског царства.

Ево шта Достојевски пише у „Дневнику писца” за 1876: „Појавила се још једна руска личност, обележена строго, смирено и чак величанствено – то је генерал Черњајев. – Одлазећи у Србију ризиковао је сву своју војничку славу, већ стечену у Русији, а самим тим и своју будућност. Ипак, ова личност је већ чврсто и јасно идентификована: његов војни таленат је неоспоран, а својим карактером и високим импулсом душе, он, без сумње, стоји на врхунцу руских тежњи и циљева. Занимљиво је да је од одласка у Србију стекао изузетну популарност у Русији, његово име је постало популарно. И није ни чудо: Русија схвата да је он започео и водио посао који се поклапа са њеним најбољим и најсрдачнијим жељама – и својим делом он је Европи објавио њене жеље. Шта год да буде касније, он већ може да се поноси својим радом, а Русија га волети и никад га неће заборавити”.

Генерал Черњајев је био ватрени словенофил. После рата често је посеђивао Достојевског. Ево како се ћерка Фјодора Михајловича сећа тог времена: „Кад год сам ушла у собу свог оца, тамо бих срела генерала, који је увек седео на свом уобичајеном месту на дивану и страствено разговарао о будућем уједињењу свих словенских народа. Мој отац је био изузетно заинтересован за ово питање.”

Враћајући се идеји панславизма, која је Достојевског толико бринула и коју је сматрао главним покретачем руско-турског рата, не може се занемарити његов чланак „Једна посебна реч о Словенима”. Ево цитата: „Русија неће имати, и никада није имала, таквих завидљиваца, таквих мрзилаца, клеветника, чак јавних непријатеља, као што ће бити сва та словенска племена, чим их Русија ослободи, а Европа пристане да их призна за ослобођене! И нека нико не протестује, не спори, не виче на мене да преувеличавам, и да мрзим Словене! Ја, напротив, јако волим Словене и зато се бранити нећу; али знам да ће се све тачно онако догодити као што говорим; и не због неког тобоже ниског и незахвалног, карактера Словена; не! њихов је карактер у том смислу као и свих народа; него ће се оно десити зато што се такве ствари на свету друкчије и не могу дешавати. Говорити о томе још опширније, нећу; знам толико да ми никако не треба ни да захтевамо од Словена захвалност, и треба да се припремимо унапред да је неће ни бити”.

Достојевски верује да ће Русија ослободити Словене, али после тога Словени неће бити испуњени захвалношћу ослободиоцима,

већ ће, напротив, окренути очи ка Европи, и баш од ње ће тражити заштиту од Русије, која их је наводно ослободила у себичне сврхе. Ове речи су заиста пророчанске. Године 2014. често су цитиране у вези са догађајима у Украјини и на Донбасу.

Као што видите, филозофија рата Достојевског није случајна, ситуациона. Она је добро осмишљена позиција. Достојевски је разрађује, формулише и објављује неколико година. Достојевски је заинтересован за рат на исти начин на који ће за њега бити заинтересовани његови наследници: Николај Берђајев, Сергеј Булгаков, Иван Иљин, по много чему Владимир Соловјов. Ако упоредимо западњачке, дуго популарне концепције „праведног рата” са визијама рата Достојевског, Берђајева, Булгакова, Иљина, онда је, наравно, то само дечје брбљање, игра филозофије, али не и филозофије.

Достојевског, заиста, занима рат у његовој моралној димензији, егзистенцијалној, на историозофском, глобалном нивоу; рат као окончање најозбиљнијих онтолошких питања, рат као катаклизма која треба да доврши најважније процесе у историји човечанства; с друге стране, рат га брине као простор ризика, као гранична ситуација; рат који се огледа у људском срцу. У размишљањима о рату спајају се Достојевски империјални филозоф, заинтересован за судбину отаџбине, и Достојевски егзистенцијалистички филозоф, који се посебно интересује за приватну личност.

Наш табор патриота се фокусира на Достојевског конзервативца који говори о историји, о ратовима, а наш либерални табор, кад говори о Достојевском, иако се то све ређе дешава, убеђује нас да је Достојевски – апологета човека. У ствари, у овоме нема контрадикције. То се најбоље види управо у питању рата. Достојевски-империјалиста говори исто што и Достојевски-егзистенцијалиста.

АКУЊИН – ЛИЦЕМЕРНИ ГРУЗИН, ВЕОМА ПОШТЕНИ РУС

Пише: Артјом Канајев

Бориса Акуњина обично критикују као историчара, како међу академцима, тако и међу историјским публицистима и писцима. Па и обичним добричинама Акуњин-историчар некако не иде баш најбоље. Из неког разлога људи не воле кад се велика књига са прелепом речју „историја” у наслову напише само да би их њоме јаче лупили по глави.

На пример, Захар Прилепин је недавно на свом Телеграм каналу пецнуо Акуњина: „Акуњин је, наравно, јединствена особа. Написао је некакву незамисливу вишетомну књигу о историји